

Αρχαιογνωσία και Πολιτότητα μέσα από Βιωματική Παιδαγωγική: Το παράδειγμα του Θερινού Προγράμματος της Ελληνικής Αγωγής

Ευγενία Μανωλίδου

Μουσικός, Διευθύντρια της Ελληνικής Αγωγής
e.manolidou@ellinikiagogi.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο εξετάζει μια παιδαγωγική εφαρμογή που αντλεί από τη θεωρία της Χωροευαίσθητης και Βιωματικής Μάθησης και συνδέεται με τις πρακτικές της εκπαίδευσης για την πολιτότητα. Μελετά το θερινό πρόγραμμα της Σχολής Αρχαίων Ελληνικών «Ελληνική Αγωγή», κατά το οποίο παιδιά 6–14 ετών εξερευνούν πολιτιστικούς και αρχαιολογικούς χώρους της Αττικής μέσα από βιωματικές δραστηριότητες. Η εφαρμογή αυτή δεν αξιοποιεί τεχνολογικά μέσα αλλά βασίζεται στην ενσώματη, αφηγηματική και διαλογική επαφή με τον χώρο. Πλήθος προσφάτων ερευνών επιβεβαιώνει ότι τα παιδιά μαθαίνουν αποτελεσματικότερα όταν βρίσκονται στον τόπο όπου «εκτυλίσσεται» η ιστορία που διδάσκονται. Η σύνδεση του νοήματος με το φυσικό περιβάλλον διευκολύνει τη βαθύτερη κατανόηση, ενισχύει τη μεταφορά της γνώσης στη μακρόχρονη μνήμη και ενεργοποιεί την εσωτερική κινητοποίηση του/της μαθητή/τριας. Το άρθρο υποστηρίζει ότι οι επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους μπορούν να προωθήσουν ουσιαστικά τη δημιουργία πολιτισμικής ταυτότητας και την καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης και υπεύθυνης πολιτότητας, ενισχύοντας ταυτόχρονα τη μνήμη, τη λεξιλογική ανάπτυξη και τη βιωματική αφομοίωση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και σκέψης.

Λέξεις-κλειδιά: Βιωματική Παιδαγωγική, Πολιτότητα, Αρχαιογνωσία, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Παιδαγωγική Του Χώρου, Πολιτισμική Αγωγή, Χωροευαίσθητο Παιχνίδι.

► ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Σύγχρονες παιδαγωγικές και γνωσιακές μελέτες επιβεβαιώνουν ότι τα παιδιά αποκομίζουν μεγαλύτερα μαθησιακά οφέλη όταν έρχονται σε άμεση επαφή με τον τόπο στον οποίο αναφέρεται το διδακτικό περιεχόμενο, καθώς, οι επισκέψεις σε ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους ενισχύουν δραστικά τη μακρόχρονη αποθήκευση πληροφοριών, τη συγκινησιακή ενεργοποίηση και την εννοιολογική κατανόηση. Όπως υποστηρίζουν οι Gruenewald (2003) και Smith & Sobel (2010), η μάθηση που προκύπτει από την αλληλεπίδραση με τον φυσικό και πολιτισμικό τόπο ενισχύει τη γνωστική και συναισθηματική σύνδεση των μαθητών/τριών, επιπλέον όμως προσδίδει στο περιεχόμενο ιστορικότητα, αυθεντικότητα και προσωπικό νόημα. Ειδικά σε μαθήματα όπως η Ιστορία ή τα Αρχαία Ελληνικά, η βιωματική σύνδεση με το φυσικό περιβάλλον του παρελθόντος καθιστά τη γλώσσα και τις αφηρημένες έννοιες ζωντανές, απτές και μεταδοτικές.

Η έννοια της χωροευαίσθητης μάθησης βασίζεται στην ιδέα ότι η γνώση ενεργοποιείται στον χώρο και μέσα από την αλληλεπίδραση με αυτόν, ενσωματώνοντας σωματικά, αφηγηματικά και συναισθηματικά στοιχεία (Gruenewald, 2003; Καρακώστα, 2020). Οι αρχαιολογικοί χώροι γίνονται φορείς πολιτισμικού νοήματος όταν ενεργοποιούνται ως αφηγηματικοί, βιωματικοί και ως τόποι που ενισχύουν την ενσώματη εμπειρία (Ellsworth, 2005; Sheets-Johnstone, 2011). Δεν απαιτείται η χρήση τεχνολογίας ή ψηφιακών μέσων. Αντιθέτως, η ουσία βρίσκεται στη δυναμική της σωματικής και συναισθηματικής ανταπόκρισης των παιδιών με τον φυσικό τόπο, στηριζόμενη σε παιδαγωγικά σενάρια που αξιοποιούν αφήγηση, δράση, παρατήρηση και στοχασμό. Η επιλογή του φυσικού χώρου ως βασικού άξονα της μάθησης ενισχύει την πολιτισμική ταύτιση, ενεργοποιεί τη μνήμη και διευκολύνει την εννοιολογική μεταγνώση (Gruenewald, 2003; Smith & Sobel, 2010).

Η θεώρηση αυτή συνδέεται με τις αρχές της βιωματικής παιδαγωγικής και της μάθησης που αναδύεται από την ερευνητική, αφηγηματική και σωματική αλληλεπίδραση με το περιβάλλον και όχι από τεχνολογικά υποβοηθούμενα παιχνίδια. Σύγχρονες μελέτες στο πεδίο της βιωματικής και χωροευαίσθητης παιδαγωγικής (experiential and place-based pedagogy) επιβεβαιώνουν ότι η μάθηση μέσω ενσώματης συμμετοχής στον φυσικό χώρο ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση, την εμπειρική μνήμη και την εσωτερική κινητοποίηση των μαθητών/τριών (Maharjan et al., 2023; Faella et al., 2025). Η σύνδεση της γνώσης με τον τόπο, την πολιτισμική εμπειρία και την προσωπική δράση συμβάλλει στην εμπάθυνση της μαθησιακής διαδικασίας και ενδυναμώνει την αίσθηση του ανήκειν, της ταυτότητας και της ενεργού πολιτότητας.

Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ότι οι πρακτικές αυτές ενισχύουν την κοινωνική ταυτότητα και την αίσθηση του πολίτη, καθιστώντας τη μάθηση νοηματικά βαθύτερη και σχετική, ιδίως όταν η διδακτική προσέγγιση αποφεύγει τον περισπασμό των οθονών και στηρίζεται στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση και στην ιστορική αφήγηση (Yemini, 2023).

► Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ: ΤΟ ΘΕΡΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Το θερινό πρόγραμμα της Σχολής Αρχαίων Ελληνικών «Ελληνική Αγωγή», το οποίο υλοποιείται στη σημερινή του μορφή από το 2022, συμπλήρωσε φέτος τον τέταρτο χρόνο συνεχούς εφαρμογής. Το πρόγραμμα έχει διάρκεια πέντε εβδομάδων και ξεκινά αμέσως μετά τη λήξη του σχολικού έτους. Κάθε ημέρα περιλαμβάνει επίσκεψη σε έναν διαφορετικό αρχαιολογικό ή πολιτιστικό χώρο, με αποτέλεσμα τα παιδιά που συμμετέχουν και στις πέντε εβδομάδες να επισκέπτονται συνολικά 25 διαφορετικούς χώρους υψηλής σημασίας για την κατανόηση της πολιτισμικής και πολιτειακής ταυτότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, ομάδες μαθητών/τριών 6–14 ετών επισκέπτονται αρχαιολογικούς και πολιτιστικούς τόπους υψηλής σημασίας για την κατανόηση της πολιτισμικής και πολιτειακής ταυτότητας: την Πνύκα, τον ιερό βράχο της Ακροπόλεως, το θέατρο Ηρώδου του Αττικού, το Πανεπιστήμιο και την Ακαδημία Αθηνών, το Εθνικό Αστεροσκοπείο, το Μουσείο Κοτσανά Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Μουσείο της Ακροπόλεως, το Μνημείο Λυσικράτους, το Μουσείο Νεοτέρου Ελληνισμού, την Αθηναϊκή Τριλογία και άλλα σημεία ιστορικού και συμβολικού ενδιαφέροντος. Σε κάθε επίσκεψη εφαρμόζονται τέσσερις βασικοί άξονες βιωματικής παιδαγωγικής:

- **Αφηγηματική ένταξη:** Οι μαθητές/τριες εισάγονται στον χώρο μέσω αφηγήσεων, ερωτήσεων και μύθων. Για παράδειγμα:
 1. **Στην Πνύκα:** «Σε αυτό το βήμα ακούστηκε για πρώτη φορά η φωνή του ελεύθερου πολίτη. Ποιες αξίες συζητήθηκαν εδώ; Πώς επηρέασαν την έννοια της δημοκρατίας όπως τη γνωρίζουμε σήμερα;».
 2. **Στην Αρχαία Αγορά:** «Πώς λειτουργούσε η πόλη των Αθηνών; Πού αγόραζαν, αγόρευαν, συζητούσαν, αποφάσιζαν οι Αθηναίοι πολίτες;».
 3. **Στο Θέατρο Διονύσου:** «Πώς μπορεί η τέχνη να γίνει μέσο παιδείας;».
- **Δραματοποίηση και συμμετοχή:** Τα παιδιά αναπαριστούν σκηνές από τη μυθολογία και την ιστορία. Αναλαμβάνουν ρόλους (π.χ. ρήτορες, βουλευτές, ιερείς, πολίτες), κινούνται στον χώρο και τον καθιστούν ενεργό, συναισθηματικά και σωματικά.
- **Καθοδηγούμενη εξερεύνηση:** Οι μαθητές/τριες παρατηρούν τα μνημεία, εντοπίζουν σύμβολα, αρχιτεκτονικά στοιχεία, αναλογίζονται τη λειτουργία του χώρου και καταγράφουν με τη βοήθεια οδηγών, ερωτηματολογίων ή εκπαιδευτικών φύλλων εργασίας.
- **Μεταγνωστική αναστοχαστική συζήτηση:** Τι σημαίνει αυτός ο τόπος σήμερα; Ποια στοιχεία του είναι ακόμη ζωντανά στη δική μας κοινωνία; Πώς επηρεάζει την εικόνα μας για τον εαυτό μας ως πολίτες;

Η μεθοδολογία αυτή αποτυπώνει με ακρίβεια τη θεωρία του χωροευσίσητου παιχνιδιού, αποδεικνύοντας ότι ο φυσικός χώρος μπορεί να αποτελέσει πεδίο παιδαγωγικής ενεργοποίησης ακόμα και χωρίς τεχνολογικά μέσα. Ενδεικτικά:

- Στην Αθηναϊκή Τριλογία τα παιδιά συνδέουν την αρχιτεκτονική με τις έννοιες παιδείας και πολιτείας.
- Στην Παλαιά Βουλή και στο Μουσείο Νεοτέρου Ελληνισμού ανιχνεύουν ιστορικές συνέχειες και συγκρίνουν παλαιά και σύγχρονη πολιτική πρακτική.
- Στο Μνημείο Λυσικράτους ή το Ηρώδειο προσεγγίζουν την έννοια της μνήμης και του δημοσίου λόγου, όπως αυτή αρθρώνεται μέσα από την τέχνη, φορέα δημόσιας παιδείας και πολιτισμικής έκφρασης.

Οι αρχαιολογικοί χώροι γίνονται φορείς πολιτισμικού νοήματος όταν ενεργοποιούνται αφηγηματικά, βιωματικά και ως τόποι που ενισχύουν την ενσώματη εμπειρία (Ellsworth, 2005; Sheets-Johnstone, 2011). Όμως, η εμπειρία αυτή δεν ολοκληρώνεται με την εκδρομή. Όταν οι μαθητές/τριες επιστρέφουν στις εγκαταστάσεις της «Ελληνικής Αγωγής», το παιχνίδι συνεχίζεται. Η αλληλεπίδραση με τον χώρο μετασχηματίζεται σε λεκτική και νοηματική επεξεργασία: οι μύθοι που άκουσαν στους εξωτερικούς χώρους που επισκέφθηκαν ανασυντίθενται, οι φράσεις αναπαράγονται ή ερμηνεύονται, και μέσω παιχνιδιών ρόλων και ασκήσεων γλωσσικής αλληλεπίδρασης επιχειρείται η επικοινωνία στην Αρχαία Ελληνική γλώσσα.

Η μέθοδος που εφαρμόζεται στην «Ελληνική Αγωγή» βασίζεται στις αρχές της ενεργού μάθησης (active learning) και των ζωντανών γλωσσών (living language method), προωθώντας τη χρήση της αρχαίας ελληνικής ως εργαλείου επικοινωνίας και κατανόησης και όχι απλώς ως αντικείμενου αποστήθισης. Η πρακτική αυτή συμβαδίζει με τις πιο σύγχρονες διεθνείς παιδαγωγικές προσεγγίσεις για τις κλασικές γλώσσες, όπως αποτυπώνονται στο συλλογικό έργο “Communicative Approaches for Ancient Languages” (Lloyd & Hunt, 2021). Όπως αναδεικνύει η βιβλιογραφία, η χρήση των κλασικών γλωσσών σε προφορικό και γραπτό επικοινωνιακό πλαίσιο ενισχύει τη μακροχρόνια αφομοίωση, την εις βάθος κατανόηση και τη γλωσσική επίγνωση των μαθητών/τριών. Πέρα από τη γλωσσική διάσταση, η ενσώματη συμμετοχή, όπως αυτή

επιτυγχάνεται μέσα από θεατρικούς ρόλους και δημιουργικές καλλιτεχνικές δραστηριότητες, συμβάλλει ουσιαστικά στην εμπέδωση της ιστορικής συνέχειας και στην κατανόηση της έννοιας της πολιτότητας ως βίωμα και όχι ως θεωρητικό σχήμα. Η παιδαγωγική της τέχνης (arts-based pedagogy) αναδεικνύεται έτσι σε καταλύτη για τη μετατροπή του/της μαθητή/τριας σε ενεργό πολίτη, με κριτική σκέψη, ενσυναίσθηση και ιστορική αυτοσυνειδησία. Η μνήμη, μέσα από αυτή τη διαδικασία, παύει να είναι ατομική ανάκληση πληροφοριών και αναδύεται ως δέσμη συλλογικής ευθύνης και πολιτικής διάθεσης, ριζωμένης στον τόπο και την εμπειρία. (Eisner, 2002; Μαλαφάντης, 2019).

Η διδασκαλία προσαρμόζεται με ευαισθησία στις ηλικιακές ανάγκες και γνωστικές δυνατότητες των παιδιών. Τα παιδιά ηλικίας 6-8 ετών καθοδηγούνται με απλό και κατανοητό λόγο, μέσα από μύθους, αφηγήσεις και παιγνιώδεις ασκήσεις, ενώ η διδακτική προσέγγιση εμπλουτίζεται με πολυαισθητηριακά ερεθίσματα-κινήσεις, ήχους, αντικείμενα, χρώματα και χειρισμό υλικών ή αντικειμένων, μέσω της αφής-τα οποία ενισχύουν την κατανόηση και τη συγκράτηση της πληροφορίας. Η πολυαισθητηριακή μάθηση ενεργοποιεί περισσότερα κανάλια επεξεργασίας στον εγκέφαλο, συμβάλλοντας στη μακροχρόνια αποθήκευση, την ενσώματη συμμετοχή και την αυθεντική σύνδεση του παιδιού με το περιεχόμενο, εστιάζοντας στη φαντασία και τη συναισθηματική σύνδεση (Shams & Seitz, 2008; Sousa, 2011). Επιπλέον, η έμφαση στη συνεργατική, βιωματική και πολυαισθητηριακή προσέγγιση ανταποκρίνεται ουσιαστικά στις ανάγκες της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών μικρής ηλικίας, ενώ η ενίσχυση της συμμετοχής, της αυτοαντίληψης και των διαπροσωπικών σχέσεων λειτουργεί προστατευτικά για την ψυχική τους ευεξία (Galanaki, 2008). Στο σχολικό περιβάλλον, η αναγνώριση και η υποστήριξη των κοινωνικών συναισθημάτων -όπως η μοναξιά αλλά και η αίσθηση του ανήκειν- αποδεικνύονται καθοριστικές. Συλλογικές δραστηριότητες, παιχνίδι ρόλων και καλλιτεχνικές δράσεις ενισχύουν αυτά τα στοιχεία, προσφέροντας στα παιδιά ευκαιρίες για ενσυναίσθηση, έκφραση και συναισθηματικό δεσμό. Η πολυαισθητηριακή και βιωματική προσέγγιση συνδέεται στενά με την κοινωνική ωρίμανση και την ψυχική ανθεκτικότητα των μαθητών/τριών, ιδίως κατά τα πρώτα σχολικά χρόνια. Μέσα από δράσεις που ενθαρρύνουν την ταύτιση με πολιτισμικές και ιστορικές αφηγήσεις, διαμορφώνονται οι βάσεις για μια πιο ουσιαστική συναισθηματική κατανόηση και για την ανάπτυξη εσωτερικών κινήτρων μάθησης.

Στις ηλικίες 9-11 ετών, το πρόγραμμα ενσωματώνει και ενισχύει τις γνώσεις που τα παιδιά έχουν ήδη αποκτήσει στο σχολείο, ιδίως από τα μαθήματα της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (ΙΕΠ, 2021α), αλλά και της Γλώσσας, όπου εισάγονται σταδιακά σε ζητήματα γλωσσικής μεταβολής, της σχέσης νέας και αρχαίας ελληνικής και της κατανόησης της γλώσσας ως πολιτισμικού φαινομένου (ΙΕΠ, 2023). Η προσέγγιση του προγράμματος τα καλεί να αναγνωρίσουν τη συνέχεια ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, να εμβαθύνουν κριτικά σε έννοιες όπως η δημοκρατία, η συλλογικότητα και η ευθύνη, και να διαμορφώσουν μια βαθύτερη αντίληψη του ρόλου της γλώσσας και της ιστορικής μνήμης στην ταυτότητα του πολίτη.

Η παιδαγωγική αυτή προσέγγιση δεν απομακρύνει το παιδί από το παιχνίδι. Αντιθέτως, ενισχύει την παιγνιώδη διάσταση μέσω της συνειδητής ένταξης των τεχνών -μουσική, εικαστικά, θέατρο- ως μέσων έκφρασης και αναστοχασμού. Η τέχνη ενεργοποιεί πολλαπλές μορφές νοημοσύνης (Gardner, 1993), ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση, διευκολύνει την κατανόηση αφηρημένων εννοιών, ενώ παράλληλα καλλιεργεί την ενσυναίσθηση και τη φαντασία (Eisner, 2002). Μέσα από

θεατρικά δρώμενα, δημιουργική γραφή, δραματοποιημένους διαλόγους, μελοποιημένους στίχους και καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις, τα παιδιά επεξεργάζονται νοήματα όπως το δίκαιο, η ευθύνη του πολίτη και η σημασία της ιστορικής μνήμης, αναπτύσσοντας ταυτόχρονα συνεργατικότητα, λεκτική επάρκεια και αυτοέκφραση.

Για τους/τις μαθητές/τριες του Γυμνασίου (12–14 ετών), το πρόγραμμα συνδέεται ουσιαστικά με το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, δίνοντας έμφαση στη γλωσσική συνέχεια, τη φιλιαναγνωσία και τη βιωματική προσέγγιση της γλώσσας. Μέσα από διαλόγους, αποσπάσματα ρητορικού λόγου, θεατρικές αναπαραστάσεις και προφορικά παιχνίδια, τα παιδιά προσεγγίζουν τα Αρχαία Ελληνικά όχι ως σύστημα κανόνων γραμματικής και συντακτικού, αλλά ως εργαλείο σκέψης και επικοινωνίας. Η επαφή με επιγραφές στον φυσικό τους χώρο, η αναπαράσταση αποσπασμάτων στην Πνύκα και άλλες δημιουργικές πρακτικές καθιστούν το μάθημα ζωντανό, νοηματικό και εμπλέκουν ενεργά τον/τη μαθητή/τρια. Ένα μάθημα που συνήθως αντιμετωπίζεται ως δυσνόητο ή αποσπασματικό μετατρέπεται έτσι σε πεδίο προσωπικής δημιουργίας, ενδιαφέροντος και κριτικής σκέψης.

Η θεματολογία και οι πρακτικές του προγράμματος ευθυγραμμίζονται με τις κατευθύνσεις του επισήμου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών του Υπουργείου Παιδείας, καθώς ενισχύουν τη φιλομάθεια και την ενεργή συμμετοχή των μαθητών στο πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης. Η διδακτική προσέγγιση διαφοροποιείται από την παραδοσιακή έμφαση στη μηχανική απομνημόνευση γραμματικών κανόνων και προσανατολίζεται προς τη βιωματική και νοηματική σύνδεση με τα αρχαία ελληνικά κείμενα. Η στρατηγική αυτή ανταποκρίνεται στην άποψη ότι η αποτελεσματική γλωσσική μάθηση απαιτεί μετατόπιση από τη στενά θεωρητική προσέγγιση προς την πρακτική εφαρμογή, την πρώιμη επαφή με πολιτισμικά συμφραζόμενα και την ενίσχυση της εσωτερικής κινητοποίησης μέσω καταλλήλων και ελκυστικών κειμένων ήδη από τις πρώτες σχολικές τάξεις (Νεχαμάς, 2022). Στο πλαίσιο αυτό, η σύνδεση της γλώσσας με τον αρχαίο πολιτισμό -μέσω θεάτρου, μουσικής, μύθων, ιστορικών αφηγήσεων και δημιουργικής ανάγνωσης- ενισχύει αφενός μεν τη γλωσσική κατανόηση, αφετέρου δε τη διαμόρφωση προσωπικού ενδιαφέροντος και πολιτισμικής ταύτισης. Η προσέγγιση της αρχαίας ελληνικής ως ζωντανού πολιτισμικού εργαλείου, εντεταγμένου σε βιωματικές μαθησιακές πρακτικές, καλλιεργεί την ιστορική συνέχεια, την πολιτισμική ταυτότητα και την έννοια του πολίτη. Αυτή η κατεύθυνση συντονίζεται με σύγχρονες παιδαγωγικές απόψεις για τη διδασκαλία των κλασικών γλωσσών, που δίνουν έμφαση στη χρήση της γλώσσας ως μέσου επικοινωνίας, σκέψης και προσωπικής έκφρασης και όχι ως αποκλειστικά γραμματικής εξάσκησης (Lloyd & Hunt, 2021).

Μέσα από τη βιωματική επαφή με την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά, το παιδί παύει να είναι απλός δέκτης πληροφοριών και μετασχηματίζεται σε ενεργό φορέα συλλογικής μνήμης και πολιτικής ευαισθησίας. Η θεατρική αναβίωση ιστορικών σκηνών, η εικαστική αναπαράσταση συμβόλων και η φυσική παρουσία σε δημόσιους χώρους με ιστορικό και πολιτειακό φορτίο μετατρέπουν τον χώρο σε πεδίο ουσιαστικής πολιτισμικής σύνδεσης. Η τέχνη, ως παιδαγωγικό σύστημα, λειτουργεί ως μηχανισμός ενσυναίσθησης, κοινωνικής ένταξης και πολιτισμικής εγρήγορσης, συμβάλλοντας καθοριστικά στη συγκρότηση της ταυτότητας, την ενίσχυση της αίσθησης του ανήκειν και την καλλιέργεια αξιών που συνδέονται με τη δημοκρατία και τη συλλογική μνήμη. Στο πλαίσιο αυτό, η αισθητική εμπειρία μετασχηματίζεται σε στάση ζωής και κοινωνικής ευθύνης, καθιστώντας την τέχνη εργαλείο ενεργοποίησης της πολιτότητας (Μαλαφάντης, 2019).

Η ενσώματη συμμετοχή των μαθητών/τριών, είτε μέσα από δραματοποιήσεις είτε μέσα από καλλιτεχνικές δράσεις, ενισχύει την ιστορική συνείδηση και αναδεικνύει την πολιτότητα ως βίωμα. Η σύνδεση της εκπαίδευσης με την πράξη ενισχύεται από την άποψη ότι η πολιτότητα στην παιδική ηλικία διαμορφώνεται μέσα από καθημερινές βιωματικές πρακτικές, οι οποίες επιτρέπουν στο παιδί να κατανοήσει την ιδιότητά του ως πολίτη μέσα από τη δράση και όχι αποκλειστικά μέσω θεωρητικής διδασκαλίας (Νούλα, 2014).

Σε αυτή την προοπτική, η μνήμη δεν είναι πλέον ατομική ανάκληση πληροφοριών αλλά συλλογική εμπειρία, άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευθύνη, την ιστορική αυτοσυνειδησία και την πολιτισμική ενεργοποίηση του/της μαθητή/τριας.

► ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

Η παιδαγωγική αξία του θερινού προγράμματος της «Ελληνικής Αγωγής» επιβεβαιώνεται και μέσα από την εμπειρική αξιολόγηση των γονέων των συμμετεχόντων παιδιών. Μέσω ερωτηματολογίου, οι γονείς αποτύπωσαν την εντύπωσή τους από τη συμμετοχή των παιδιών τους στο πρόγραμμα, προσφέροντας πολύτιμη ανατροφοδότηση τόσο σε ποσοτικό όσο και σε ποιοτικό επίπεδο.

Η **συνολική οργάνωση** του προγράμματος έλαβε **εξαιρετικά θετικές αξιολογήσεις** (μέσος όρος 4,93/5), με **το 93,3% των γονέων** να δηλώνει πλήρως ικανοποιημένο και **το 100%** να εκφράζει την πρόθεση να συμμετάσχει ξανά και να το συστήσει σε άλλους.

Πέρα από τα οργανωτικά στοιχεία, τα αποτελέσματα ανέδειξαν **ουσιαστικά εκπαιδευτικά και συναισθηματικά οφέλη** για τα παιδιά:

- **66,7%** των γονέων παρατήρησαν **θετική μεταβολή** στη στάση των παιδιών απέναντι στην Ιστορία και τη Γλώσσα.
- **80%** αξιολόγησε τη **συναισθηματική εμπλοκή** των παιδιών ως **υψηλή ή πολύ υψηλή**.

Οι αλλαγές που αναφέρθηκαν αφορούν:

- αυξημένο ενδιαφέρον για την αρχαία ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό,
- συστηματικές αναφορές στο σπίτι σε μύθους, λέξεις, πρόσωπα και τόπους,
- αυθόρμητη αναπαραγωγή λέξεων και φράσεων στα Αρχαία Ελληνικά και
- ενεργητική, καθημερινή συμμετοχή με ενθουσιασμό.

Αντιπροσωπευτικά σχόλια των γονέων αναδεικνύουν τη βιωματική και πολιτισμική απήχηση του προγράμματος:

- «Μάς έλεγε λέξεις και φράσεις στα αρχαία αλλά και όσα έμαθε από τις ξεναγήσεις».
- «Το παιδί μου ήταν υπερήφανο που είναι Έλληνας». «Η συγκέντρωσή του αλλά και η χαρά της συμμετοχής στην όλη διαδικασία ήταν εντυπωσιακές».
- «Στις διακοπές στη Σκιάθο βρεθήκαμε με το γιο μου σε ένα μονοπάτι. Τότε τον άκουσα να τραγουδάει κάτι στα αρχαία! Μου εξήγησε ότι το τραγουδούσαν στις εκδρομές, μου το έμαθε και το τραγουδούσαμε μαζί μέχρι να φτάσουμε!».

Οι παραπάνω παρατηρήσεις των γονέων συνάδουν με τα ευρήματα της εκπαιδευτικής ψυχολογίας, σύμφωνα με τα οποία η αυθεντικότητα της μαθησιακής διαδικασίας και η ποιότητα της παιδαγωγικής σχέσης αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για τη γνωστική, γλωσσική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/τριών (Ryan & Deci, 2000; Mercer & Kostoulas, 2018). Ιδιαίτερα στο πλαίσιο βιωματικών προγραμμάτων, η εσωτερική παρακίνηση ενισχύεται όταν η μάθηση

συνδέεται με προσωπικό νόημα, φροντίδα και σχέση εμπιστοσύνης (Niemiec & Ryan, 2009; Wentzel, 2012).

Συνολικά, τα δεδομένα αυτά επιβεβαιώνουν ότι η διδακτική προσέγγιση του θερινού προγράμματος μεταδίδει γνώσεις, παράλληλα όμως δημιουργεί πολιτισμική σύνδεση, προσωπική συμμετοχή και μνημονική παγίωση που αποτελούν τα θεμέλια ενός αυθεντικού και αποτελεσματικού παιδαγωγικού πλαισίου.

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η παιδαγωγική προσέγγιση που παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του θερινού προγράμματος της Ελληνικής Αγωγής αποδεικνύει ότι η ενσώματη, αφηγηματική και χωροευσθήτη μάθηση μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για τη βαθύτερη εννοιολογική κατανόηση, την πολιτισμική ταύτιση και την εσωτερική παρακίνηση των μαθητών/τριών. Η αξιοποίηση αρχαιολογικών και ιστορικών τόπων ως πεδίων μάθησης προσθέτει ενδιαφέρον και ποικιλία στη διδακτική διαδικασία, αλλά ταυτοχρόνως συγκροτεί ένα αυτόνομο παιδαγωγικό μοντέλο, στο οποίο η μνήμη, η γλώσσα και η πολιτότητα δεν είναι θεωρητικές κατασκευές αλλά βίωμα και συμμετοχή.

Η μεθοδολογική ευελιξία του προγράμματος και η ηλικιακή προσαρμοστικότητα των δραστηριοτήτων αποδεικνύουν ότι είναι δυνατή η ενσωμάτωση υψηλών πολιτισμικών στόχων -όπως η καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης ή η γλωσσική εξοικείωση με τα Αρχαία Ελληνικά- σε ένα μαθησιακό περιβάλλον χαμηλής τεχνολογικής εξάρτησης, αλλά υψηλής συναισθηματικής και σωματικής ενεργοποίησης. Η σταδιακή ενίσχυση της πολυσυναισθητηριακής προσέγγισης, η ενσωμάτωση στοιχείων από το επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και η σύνδεση με τα σχολικά μαθήματα καθιστούν το πρόγραμμα συμβατό με το εκπαιδευτικό σύστημα, χωρίς να εγκλωβίζεται στη λογική της αποστήθισης ή του διδακτισμού.

Η ανταπόκριση των μαθητών/τριών και των γονέων, η παρατήρηση της αυξημένης φιλομάθειας και η συναισθηματική σύνδεση των παιδιών συνιστούν ποιοτικούς δείκτες αποτελεσματικότητας, οι οποίοι υποστηρίζονται και από τη σύγχρονη εκπαιδευτική ψυχολογία. Είναι σημαντικό τα σχολεία σε ολόκληρη την Ελλάδα, μια χώρα με εξαιρετικά πλούσιο ιστορικό και πολιτισμικό απόθεμα, να αξιοποιήσουν ουσιαστικά τους ελληνικούς και βυζαντινούς αρχαιολογικούς τόπους ως παιδαγωγικούς πόρους και πεδίο μάθησης. Η βιωματική προσέγγιση του πολιτισμού στο πλαίσιο των σχολικών μαθημάτων δεν αποθαρρύνει τους/τις μαθητές/τριες, αντιθέτως, ενεργοποιεί το ενδιαφέρον τους, ενισχύει την κατανόηση και προάγει τη σύνδεση με την πολιτότητα, αρκεί να υποστηρίζεται από εκπαιδευτικούς επαρκώς επιμορφωμένους/ες και παιδαγωγικά ενδυναμωμένους/ες, ώστε να ενισχύουν τη φαντασία και την περιέργεια των παιδιών. Η βιωματική παιδαγωγική, όταν στηρίζεται σε επιστημονική τεκμηρίωση και ανταποκρίνεται ουσιαστικά στις ανάγκες των παιδιών, μπορεί να μετασχηματίσει τη σχολική εκπαίδευση σε πεδίο πολιτισμικής εγρήγορσης, κοινωνικής ευθύνης και προσωπικής ενδυνάμωσης, καθιστώντας τη μάθηση πολιτισμική και πολιτική επένδυση για το μέλλον.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Craik, F. I. M., & Lockhart, R. S. (1972). Levels of processing: A framework for memory research. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 11(6), 671–684. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(72\)80001-X](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(72)80001-X)
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. Yale University Press. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1np7vz>
- Faella, P., Digennaro, S., & Iannaccone, A. (2025). Educational practices in motion: A scoping review of embodied learning approaches in school. *Frontiers in Education*, 10, Article 1568744. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1568744>
- Galanaki, E. (2008). Children's perceptions of loneliness. *Hellenic Journal of Psychology*, 5(3), 331–354.
- Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: The theory in practice*. London: Basic Books.
- Gruenewald, D. A. (2003). The best of both worlds: A critical pedagogy of place. *Educational Researcher*, 32(4), 3–12. Retrieved from <https://doi.org/10.3102/0013189X032004003>
- Lloyd, J., & Hunt, S. (Eds.). (2021). *Communicative approaches for ancient languages*. Bloomsbury Academic.
- Maharjan, B., Pant, B. P., & Dahal, N. (2024). Participatory learning: Exploring place-based pedagogy for future teachers. *Pedagogical Research*, 9(4), em0222. Retrieved from <https://doi.org/10.29333/pr/15155>
- Mercer, S., & Kostoulas, A. (2018). *Language teacher psychology*. Multilingual Matters.
- Niemiec, C. P., & Ryan, R. M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom. *Theory and Research in Education*, 7(2). Retrieved from https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2009_NiemiecRyan_TRE.pdf
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Shams, L., & Seitz, A. R. (2008). Benefits of multisensory learning. *Trends in Cognitive Sciences*, 12(11), 411–417. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.tics.2008.07.006>
- Sheets-Johnstone, M. (2013). *The primacy of movement* (2nd ed.). John Benjamins.
- Smith, G. A., & Sobel, D. (2010). *Place- and community-based education in schools*. London: Routledge.
- Sousa, D. A. (2011). *How the brain learns* (4th ed.). Corwin Press.
- Wentzel, K. R. (2012). Teacher–student relationships and adolescent competence at school. In T. Wubbels, P. den Brok, J. van Tartwijk & J. Levy (Eds.), *Interpersonal relationships in education*. Rotterdam: SensePublishers, 19–35. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-6091-939-8_2
- Yemini, M., Engel, L., & Ben Simon, A. (2023). Place-based education – a systematic review of literature. *Educational Review*, 77(1), 1–21. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/00131911.2023.2177260>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). (2021α). *Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στο Γυμνάσιο*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.

- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). (2021β). *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τα μαθήματα της Ιστορίας και της Κοινωνικής & Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). (2023). *Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Νεοελληνικής Γλώσσας στο Δημοτικό*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων [Πράξη «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» - MIS: 5035542].
- Καρακώστα, Ε. (2020). *Σχεδιασμός, ανάπτυξη και αξιολόγηση εκπαιδευτικής παρέμβασης που αξιοποιεί ένα χωροεναίσθητο παιχνίδι για τη γνωριμία με σημεία τοπικού πολιτιστικού ενδιαφέροντος και την ανάδειξη της έννοιας της Πολιτότητας και του Πολίτη* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ηλεκτρονική Μάθηση», Πανεπιστήμιο Πειραιά, Πειραιάς.
- Μαλαφάντης, Κ. (2019). Η τέχνη ως παιδαγωγικό σύστημα: Πολιτισμική μνήμη και ενεργός πολιτότητα στο σχολείο. Στο *Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Σχολείο και Πολιτισμός, Πρακτικά του 4ου Πανελλήνιου Συνεδρίου του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης του ΕΚΕΔΙΣΥ της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος και του Κολλεγίου Αθηνών, Τόμος Α΄*. Αθήνα: Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης του ΕΚΕΔΙΣΥ, 312–321.
- Νούλα, Ι. (2014). *Η έννοια της πολιτειότητας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Η «κατασκευή» της έννοιας του πολίτη στο πλαίσιο των εφαρμοζόμενων παιδαγωγικών πρακτικών* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε από <https://phdtheses.ekt.gr>
- Νεχαμάς, Α. (2022). *Η γλώσσα ως πολιτισμός*. Στο Ακαδημία Αθηνών (Επιμ.), *Πρακτικά της Επετειακής Συνεδρίας: 40 χρόνια από την καθιέρωση της Νέας Ελληνικής ως επίσημης γλώσσας του κράτους*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 17–25.